

## TEKNOLOGIYA O'QITISH METODIKASI.

*Xorazm viloyati xonqa tumani 16 maktab  
texnologiya fani o'qituvchisi  
Odamova Guloy Odilbekovna.*

**Annotatsiya:** Ushbu maqolada Texnologiya ta'limini tashkil etish hamda texnologiya fani o'qitish metodikasi haqida ma'lumotlar berilgan.

**Kalit so'zlar:** Texnologiya, san'at, metodlar, suhbat metodi, ko'rgazmali metodlar, tushuntirish va hikoya qilish metodi.

Texnologiya (yunoncha *techne* — san'at, mohirlik, uquv) — sanoat, qurilish, transport, qishloq xo'jaligi va boshqa sohalarda mahsulotlar olish, ularga ishlov berish va ularni qayta ishlash usullari tartibga solingan tizim; shu usullarni ishlab chiqish, joriy qilish va takomillashtirish bilan shug'ullanadigan fan. Har bir sohaning o'ziga xos texnologiyasi bo'ladi: kon ishlari texnologiyasi, mashinasozlik texnologiyasi, qurilish texnologiyasi, qishloq xo'jaligi va boshqalar.

Texnologiya ta'limini tashkil etishga nisbatan qo'yiladigan muhim talablardan biri metodlarning xilma-xilligi va ularning muayyan maqsadga xizmat etishidir. Ta'limda qo'llaniladigan mantiqiy metod barcha o'rta ta'lim maktablari uchun umumiy va eng ko'p tarqalgan metoddir.

O'qituvchi mantiqiy metod - hikoya, o'quv materialini og'zaki bayon etishini, suhbatni qo'llar ekan, u o'quvchilarga faqat o'zidagi bilimlarni ularga o'tkazibgina qolmay, balki o'quvchilarda ayni yo'nalishga qiziqish ham uyg'otadi. Mantiqiy metodlar:

- A) Hikoya qilib berish.
- B) O'quv materialini og'zaki bayon qilib berish.
- V) Suhbat.

Hikoya qilib berish - o'quv materialini jonli, obrazli qilib bayon qilib berishdir. (Hikoya maksimal kontrol va o'quvchilarning galdagi ishlariga xirs bog'langan bo'lishi shart)? Hikoyani dars mavzu qisqacha umumlashtirib tamomlash kerak. Jonli so'zdan har qanday metodda ham foydalaniladi, jonli so'z yordamida mehnat usullari, ko'rgazma qo'llanmalar izohlab ko'rsatiladi. O'qituvchining so'zi o'qitishdagi faollikni ta'minlash uchun, xatolarning oldini olish uchun ayni shu texnologiyasini bajarishda o'quvchiga yordam berish uchun, jihozni boshqarish vositalarining tuzilishi, boshqarish usullarini o'zgartirish uchun zarurdir. O'quv materialini og'zaki bayon etish - haqiqiy materialni izchillik bilan bayon qilib berishdir. Bunda faktlarni analiz qilish va isbotlash katta o'rin oladi. (O'qituvchi o'zining basnida, o'z yozmalaridan, hisoblashlaridan foydalanadi, bunda galdagi shuning xarakteri oydinlashtiriladi)? Materialni bayon qilishda o'qituvchi o'quvchilarning nazariy

bilimlari saviyasiga, ularning ishlab chiqarish ta'limi jarayonida qo'lga kiritilgan tajribalariga tayanishi lozim. Bu maqsadda u maxsus texnologiya kursi bilan ya'ni: materialshunoslik, chizmachilik programmasi bilan mukammal tanishib chiqishi, har zamonda bu darslarga qatnashishi kerak

Suhbat - bunda o'quvchilar o'qituvchining savoliga javob beradi, yoki savolning mazmuniga muvofiq, so'zga chiqadilar. Suhbatdan o'rganiladigan material to'g'risida o'quvchilarga ma'lum hajmda bilim bo'lgan hollarda foydalaniladi. Suhbat oxirida o'qituvchi o'quvchilarning javoblarini umumlashtiradi. Suhbat oldindan tuzilib qo'yilgan reja asosida muayyan masalalarni muhokama qilish, o'qituvchi bergan savollarga o'quvchilarning javob berishlari tarzida borishi mumkin. O'quvchilarda ayni mavzuga doir birmuncha bilim va tasavvurlari bo'lgan taqdirdagina suhbat usuli samarali bo'lishi mumkin. Suhbatning muvaffaqiyatli chiqishi ko'p hollarda o'qituvchining o'quvchilarga to'g'ri savol qo'ya bilishiga bog'liq. Suhbatni shunday olib borish kerakki u belgilangan ta'lim - tarbiya vazifalarini muvaffaqiyatli amalga oshirishga yordam etadigan bo'lsin. Suhbat aniq belgilangan maqsadga qaratilgan bo'lsin.

Ko'rgazmali metod - shaxsan mehnat usullarini ko'rsatish, jihozlarni, ko'rgazma qurollarni, o'quv kino filmlarini, diafilm va hokazolarni namoyish qilish demakdir.

Ko'rgazmali metodlar: A) ishlab chiqarishga ekskursiya o'tkazish. B) mehnat priyomlarini ko'rsatib berish.

Ekskursiya-ko'rgazmali o'qitish bo'lib, bunda o'quvchilar buyumlarni texnologik hodisa va mehnat jarayonlarini, mehnatni tashkil etishni ishlab chiqarish sharoitida o'rganadilar. Texnologiya ta'limi o'quvchisi ekskursiya o'tkazish planini oldindan tuzib qo'yishi, eng xarakterli ob'ektlarini belgilab ular bilan mukammal tanishib chiqishi kerak. Korxonalariga zamonaviy jihoz, ya'ni texnologik jarayon bilan tanishish maqsadida qilinadigan ekskursiyalarda jihozni boshqarish priyomlarini, ilg'or ish metodlarini, shu o'rinda mehnatni tashkil etish kabilarni ko'rsatishning katta ahamiyati bor. Har xil ko'rgazmali qurollarni va mehnat priyomlarni ko'rsatish metodi texnologiya ta'limida muhim o'rin tutadi. Bu masalada o'ylar ekanmiz, unga tayyorgarlik ko'rish bosqichlariga va namoyishga nisbatan talablarga alohida e'tibor berishimiz kerak bo'ladi. [1] Tajribaning ko'rsatishicha ko'rgazmalilik haddan oshib ketsa bu hol o'quvchilarning o'rganilayotgan hodisa mohiyatini aniqlashdan chetlashishiga sabab bo'lar ekan. Shunga qaramay, bitta buyumga tegishli ko'rgazmali qurollar uning turli tomonlarini oydinlashtirishga xizmat qilgani taqdirida ular sonining ko'proq bo'lishidan xavfsiramasa ham bo'ladi. Odatda ko'rgazmali qurollar dars boshlanmasdan ko'rsatib qo'yilmaydi. O'quvchilarning vaqtdan ilgari ko'rgazma qurollar bilan (chala) qiziqishi, bu qurollarga jiddiy qiziqish havasini susaytirib qo'yishi mumkin. Ko'rgazma materialining mazmunini ochishga mumkin qadar

o'quvchilarning o'zlarini ham jalb qilishlari zarur. Bu esa o'quvchilarda kuzatuvchanlik va bilib olish xislatlarini tarbiyalash choralaridan biridir.

Texnologiya ta'limida mehnatdan amaliy ishlarni ko'rsatish masalasi alohida o'rin tutadi. Bu o'qitishning asosiy ko'rgazma materiallaridan biridir. Bundan tashqari texnologiya ta'limi o'qituvchisi mehnat priyomlarini va protsessni ko'rsata bilishi uchun, yuksak professional malakali bo'lishigina emas, balki yetarli darajada pedagogik tajribaga ega bo'lishini ham talab etadi. Shuni ham ta'kidlab o'tish zarurki, namoyish qilinadigan mehnatdan amaliy ishlarni o'quvchilarga ko'rinadigan bo'lishi shart. O'quvchilar ayni amaliy ishlarni shakllantirish uchun qanday harakatlarni va qay tartibda ishlatish kerakligini yaxshi fahmlab olishlari zarur.

Amaliy metodlarga:

a) mashqlar.

b) laboratoriya-amaliy ishlari.

v) texnikaga oid ma'lumotnoma, adabiyotlar va hujjatlar bilan ishlash kiradi.

Mashq-mehnat o'quvchilarni shakllantirish va sekin-asta ularni malakaga aylantirish uchun ish harakatlarini ongli ravishda va ko'p marta takrorlashdan iborat. Mashqlar mehnat va ishlab chiqarish ta'limining asosiy metodidir. Mashqlar jarayonida mehnat va hunar usullarini bajarishning sifatli bo'lishiga, o'quvchilar faoliyatini sinchiklab nazorat qilishga e'tibor berish kerak. O'qitish usullari bilimlarni shunday darajada egallanishiga xizmat qilishi kerakki, unda o'quvchilar chizmani o'qituvchi chizgan o'lchamlar asosida emas, balki buyumni istalgan o'lchami bo'yicha chizib, egallagan bilimlarini amalda qo'llay olsinlar.[2]

Qo'l mehnatiga o'rgatishda qo'llaniladigan asosiy usullar tizimi quydagichadir:

Og'zaki bayon qilish.

Tushuntirish va hikoya qilish.

Suhbat.

Mashqlar.

Amaliy ishlar.

Mustaqil ishlar.

Texnologiya ta'limi jarayonida o'quvchilarni texnologiya ta'limi va tarbiyasiga tayyorlashda mana shu usullardan samarali foydalanilsa o'qituvchi o'quvchilarning texnologiya ta'limi va tarbiyasining malaka va ko'nikmalarini egallashlariga va mehnatga tayyorlash to'g'ri tarbiyalansa, haqiqiy mehnatkash uchun zarur bo'lgan sifatlar shakllanadi.

Og'zaki bayon qilish-bu usuli ikki xil ko'rinishda bo'lishi mumkin: 1. Monologik bayon qilish, bunda faqat o'qituvchi gapiradi, o'quvchilar esa uning nutqini idrok etib, anglab oladilar. Qo'l mehnati darslarida u tushuntirish va hikoya qilish, instruktaaj ko'rinishida bo'ladi. 2. Dialogik bayon usuli bo'lib bu o'qituvchi va o'quvchilarning o'zaro suhbatidir.



Tushuntirish va hikoya qilish. Bu usulda materialni jonli va obrazli bayon qilishdir. Bu holda yangi bilimni o'qituvchining o'zi beradi. Ba'zan suhbat davomida o'quvchilarning qanchalik o'zlashtirayotganliklarini bilish maqsadida ularga savollar bilan murojaat etish maqsadga muvofiqdir. Hikoya agar bajarilgan ishlar, natural rasmlar, rasmlar, fotosuratlar va shu kabilarni ko'rsatib bajarilsa, anchagina tushunarliroq bo'ladi. Bu o'rinda tushuntirayotganda – ko'rsat va tushuntir degan qoida bajariladi. Yangi materialni bayon qilishda o'quvchilarning bir xil emasligini nazarda tutish lozim. Tushuntirishda bu o'zlashtiruvchilarga alohida e'tibor berish lozim. Hikoya qilish jarayonida ularning idroklarini faollashtirish maqsadida tushuntirayotgan material yuzasidan ularga bir-ikkita savol berish mumkin.[3]

Suhbat. Bu usulda turli o'quv maqsadlarda, ya'ni yangi dastur materialini bayon qilish, bilimlarni rejalashtirish va chuqurlashtirish uchun takrorlash jarayonida, o'quvchilarning bilimni tekshirish uchun qo'llanishi mumkin. Bu usulda o'quvchilardagi qiziquvchanlikni qo'zg'ab, savollar berish foydalidir. Suhbat xuddi hikoya singari ma'lum talablarga javob berish kerak, ya'ni:

savollar shunday shakllantirish lozimki, ular o'quvchilar tafakkurini faollashtirsin, ularni aniq va ishonarli javobni izlashga undasin;

mavzuni ochib berishda izchillik bo'lishi uchun suhbatning rejasi oldindan tuzib qo'yilgan savollari albatta bo'lishi kerak;

o'quvchilarning diqqati qaysi dalil va xulosalarga qaratilishi oldindan belgilanishi lozim.

Suhbat o'quv materilining chuqur va ongli egallanishiga yordam berishi, o'quvchilarda bo'lajak amaliy ishni ongli rejalashtirish malaka va ko'nikmalarini shakllantirishda vosita xizmatini o'tashi, egallangan bilimlarni amalda qo'llash malakalarini sindirishga yordam berishi kerak.

Mashqlar- bilim va ko'nikmalarni mustahkamlash maqsadida o'tkaziladi. O'qituvchi ko'nikma va malakalarni mastahkamlash maqsadida o'quvchilarga turli mashqlar beradi, bunda u ijodiy xarakterdagi ishlarni tashkil etib ko'proq mustaqillik talab etuvchi mashqlarni nazarda tutadi.

Bu metodning mohiyati borgan sari murakkablashib boruvchi usul va harakatlarning ongli hamda ko'p marta takrorlashidir. Mashqlar ommaviy va yakka tartibda bo'ladi, ya'ni butun guruhda bir xil ishni va barcha o'quvchilar turli ishlarni bajarishlari mumkin. Mashqlarning xarakterli xususiyati ayni bir harakatning takrorlanishi bo'lgani uchun o'quvchilarda bajarilayotgan ishga nisbatan qiziqishini saqlash talab etiladi. Mashqlar yakunida ishlarni tahlil qilish, eng yaxshi ishlarning tahliliga tayanib, kim qanday natijalarga erishganligini ko'rsatish lozim. Ayni bir vaqtda kamchiliklar ustida ham to'xtash va ishning sifatini yaxshilash yoki bajarish tezligini oshirish uchun nimalar qilish kerakligini tushuntirish lozim.

Amaliy ishlar-bu usul o'quvchilarga egallangan bilimlarini amalda qo'llashni o'rgatishga yordam beradi. Amaliy ishlarni bajarish rejasini o'quvchilarning o'zlari mustaqil tuzishlari katta tarbiyaviy ahamiyatga egadir.

Ko'rgazmali qurollarni o'quvchilar tomonidan bajarilishini ham amaliy ishlarga kiritish mumkin. Bu egallagan bilimlarni mustahkamlashga yordam beradi.

Mustaqil ishlar –bu o'qituvchining bevosita ishtiroksiz, biroq uning topshirig'i bilan maxsus ajratilgan vaqtda bajariladigan ishlardir. Bu o'rinda o'quvchilar o'zlarining intilishlarini qo'llab hamda aqliy va jismoniy harakatlarining natijalarini yoki bu formada ifodalab, topshiriqda qo'yilgan maqsadga ongli ravishda erishishga harakat qiladilar:

O'quvchilar bajariladigan ishning mazmunini yaxshi tushunishlari va uni bajarish tartibini aniq tasavvur qilishlari lozim.

O'quvchilar topshiriqni qanday asbob-uskunalar bilan bajarish kerakligini, ularning tuzilishiga va ishlashiga oid xususiyatlarini, ularni shu rejimga moslash usullarini va ishlash nuqsonlarning oldini olish choralarini bilishlari kerak.

Ish o'rnini to'g'ri tashkil etish, buning uchun ish va o'lchov asboblarini, zaratovkalarini, texnologiya hujjatlarini to'g'ri joylashtirish kerak.

Xavfsizlik texnikasi, sanoat sanitoriyasi va mehnat gigienasi qoidalariga rioya qilishlari zarur. Ta'lim metodlari o'sayotgan organizmning anatomik fiziologik, biologik xususiyatlariga ham bog'liqdir.[4]

#### **Xulosa:**

Ta'lim metodlarini faollashtirish quyidagi ta'lim qonunlariga e'tiborni kuchaytirishni taqozo etadi. "Ta'limda intellektual sohani rivojlantirish qonuni. Bu qonun bo'yicha ta'lim oluvchining fikrlashini (bilishini, ijodini), xotirasini, diqqatini, aql-sifatlarini (teranlik, eguluvchanlik, tejamkorlik, mustaqillik), fikrlash ko'nikmalarini (ajratish, qo'shish, tahlil qilish va h.k.), bilishini (ta'lim oluvchilarni qarama-qarshilik muammolarni qurish, savollar qo'ygan farazlarni ilgari surish va h.k.), o'rganishini bilishini rivojlantirish, predmetga oid bilim, o'quv va ko'nikmalarni tashkllantirishning istiqbolli usullari ishlab chiqiladi va ulardan amaliyotda foydalanish shakllari yaratiladi"1 Ta'lim oluvchilarning bilish faoliyatini tashkil qilishda ularning yoshiga xos biologik o'sishni hisobga olish kerak. Bunga sabab ta'limning ko'pgina jihatlari ta'lim beruvchi va ta'lim oluvchining ish qobiliyati, charchashi, ijodiy kayfiyati, jismoniy sog'lig'i, maktabdagi gigina sharoitlari va shu kabilarga bog'liqdi. Ta'lim oluvchilarda faol o'rganish qobiliyati, ya'ni ta'lim oluvchilarning tadqiq qilish (ijod) va o'rganishga qiziqishini (intilishini) yuzaga chiqaruvchi faoliyatli yondashuv ta'lim metodlarini faollashtirishga asosiy didaktik asos bo'la oladi.

**Foydalanilgan adabiyotlar:**

- 1.Mannopova. R. Mavlonova, N. Ibragimova. -Texnologiya Umumiy o'рта ta'lim maktablarining 1-sinfi uchun darslik Toshkent: «O'zbekiston milliy ensiklopediyasi» [1]
- 2.Mannopova.R.Texnologiya fani o'qitish metodikasi.Toshkent-2016.[2]
- 3.www.ziyonet.uz
- 4.Mannopova R. Texnologiya ta'limini o'qitish metodikasi Toshkent-2019[4]